

Vinkvist and Viktor Teilor, 236–240. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

14. Poda, Tetiana. 2018. "Sotsiokulturni aspekty fenomena internet-zalezhnosti" ["Socio-cultural aspects of the phenomenon of Internet-addiction"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation*

University. Series: Philosophy. Culturology 2 (28): 107–111. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.28.13384>.

15. Smit, D. "Symuliakr" ["Simulacrum"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu [Encyclopedia of postmodernism]*, edited by Charlz Vinkvist and Viktor Teilor, 384–385. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

L. Drotianko

PHILOSOPHICAL RECEPTION OF LANGUAGE TRANSFORMATION IN THE MEDIA CULTURE OF THE XXI CENTURY

Introduction. Substantiates the relevance of the research topic. M. McLuhan's "Understanding Media" is analyzed for its foundational contribution to the study of language transformations in media culture. **The aim and tasks.** The aim is to outline the features of the transformation of the language of communication in various phenomena of modern media culture associated with the use of the latest information and communication technologies. **Research methods** are sociocultural and axiological methodological approaches, as well as methods of cultural-semantic analysis, hermeneutics, and dialogicity of philosophical points of view. **Research results.** Significant changes in the transformation of language in various communicative practices of media culture, which are caused by the emergence of the latest electronic means of communication at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries, are analyzed. Special attention is paid to changes in traditional means of language, as well as the emergence of the latest forms and types of audio-video production of modern media culture, which are not based on traditional language, but on the use of images, smileys, emoticons, simulacra, etc. Peculiarities of metaphor use in modern communication practices of media culture are investigated separately. In the **discussion**, the points of view of foreign and domestic researchers on the transformation of the language of modern media culture/cyber culture, which occurred due to the introduction of modern information and communication technologies in various communicative practices, are analyzed. In the **conclusions**, the main characteristics of those transformations that take place in modern media culture are outlined. It is shown that the emergence of new types and forms of electronic mass culture, such as Internet communication, video games, music videos, interactive TV programs, etc., leads not only to the formation of new sign and symbolic systems but also to a dangerous deformation of the language of communication in various social practices of information era.

Keywords: media culture, language of communication, culture of communication, communicative practices, informatization of society, information and communication technologies.

УДК 141.4 (045)

Л.Г. Конотоп

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена філософському дослідженню релігійної свідомості, особливостям становлення релігійності як такої, місцю релігійної свідомості в соціокультурних процесах. Окремо виділяється поняття «релігійна свідомість», яка є мінливою величиною. Розглядається ставлення до релігії й релігійної свідомості в працях Т. Гоббса, І. Канта, Гегеля, В. Вернадського та ін. Сучасний період історичного руху людства демонструє певні зміни у смислах і змістах релігійної свідомості. Сучасність – це пошуки можливостей для трансцендування «Я», пошуки подолання меж між світом матеріального і духовного, створення єдиної «картини світу». Звертається увага на те, що кожна релігійна традиція виступає як втілення й трансляція певного типу внутрішньої сутності людини, а в православній традиції затверджується онтологічна реальність і принципова новизна екзистенціальної ситуації людини, яка пов'язана з появою та усвідомленням Боголюдини. В такий спосіб, визначення сутності релігії постає дефініцією сутності релігійності. Головним висновком є те, що релігійна свідомість може розумітися як акт присутності у просторі буття, тобто як просторове поле, в якому свідомість здійснює свої зміни на основі емоційної матриці. Точніше, рафінованого почуття, у безпосередній інтенції якого - як інтуїції, здійснюється самоцінність та пов'язаність свідомості у буття цілого. Тобто постулюється самоцінність свідомості, що актуалізує безпосередню інтенцію неявного порядку.

Ключові слова: людина, релігійна свідомість, релігія, образ світу, традиції, емоції, переживання, інтенційність, трансцендування.

Вступ

Сьогодення України характеризується тим, що пропонує кожній людині постати приналежною до будь-якого релігійного напрямку, течії або руху. Реалізується той закон, що коли домінанта існуючих вірувань, домінанта релігійності й релігійної свідомості зникає із соціокультурного простору країни. Тоді вона заповнюється місіями та місіонерами різного гатунку, пасторами і «духовними отцями». Йдеться про те, що духовний простір постає не тільки не цілісним, він змінюється не тільки в своїх сутнісних характеристиках, але й у своїх ознаках. Слід погодитися з положенням відомої української вченої Л. Дротянко, яка наголошує, що «проблеми трансформації людської природи тісно переплітаються з моральними й соціокультурними

проблемами людського буття» (Дротянко 2022, 9). Змінюються межі релігійних інституцій, обрядові форми, формулювання догматів та ін. Іншими словами, релігійна свідомість починає нагадувати ковдру «печворк» і, безперечно, процеси такого плану негативно впливають як на соціокультурний простір країни загалом, так і на особливості релігійної свідомості кожної людини. Кожна релігійна традиція виступає як втілення й трансляція певного типу внутрішньої сутності людини, а в православній традиції затверджується онтологічна реальність і принципова новизна екзистенціальної ситуації людини, яка пов'язана з появою та усвідомленням Боголюдини. В такий спосіб, визначення сутності релігії постає дефініцією сутності релігійності.

Мета дослідження

Метою дослідження є дослідження процесів формування релігійності й релігійної свідомості, їхніх сутнісних характеристик у соціокультурному просторі сучасної України. В зв'язку з такою метою виникають завдання, що стосуються розкриття сутності та структурних характеристик релігії, їхнього значення в межах православ'я.

Методологія дослідження

Головними засадами дослідження є, по-перше, історичний і компаративний методи, що були застосовані для виявлення теоретико-методологічної бази дослідження. По-друге, для встановлення особливостей релігійних взаємозв'язків, особливостей їхнього функціонування в історичному русі людства було також використано компаративний метод, аналіз та синтез, метод структурного аналізу. Задля досягнення цілісності в розумінні поняття «релігійність» був застосований дескриптивний метод, метод індукції; ідеографічний метод; застосовувалися методи герменевтики; діалектичний метод. Методологічною основою є системний підхід до аналізу сутності сучасного українського суспільства та його взаємодії з іншими цивілізаціями; філософсько-соціальний підхід з елементами культурологічного підходу; історичний аналіз подій та явищ соціальної дійсності; принцип категоріального аналізу феноменів соціальної дійсності; метод функціонального аналізу; еволюційний підхід щодо трансформацій понять «релігійності» й «релігійної свідомості».

Результати

В якості головного принципу було використано розгляд релігії як системи чуттєвих переживань («Промови про релігію» Ф. Шляєрмахера, 2018), а також подальший розвиток досліджень у сфері релігійності (В. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм, С. Гроф). На нашу думку, саме інтерес, який виникає, з одного боку, до релігійної психології, а з іншого боку – до компаративного релігієзнавства, сформував основу для дослідження релігійності у почутті «трансцендентності». Тобто, виникла необхідність обґрунтування онтологічної основи для «розподілу» свідомості й у межах самої свідомості на експліцитний й імпліцитний порядки, що пов'язуються у синтезі свідомості. Така синтеза освоює та засвоює прагнення з точки зору аксіології, а сам світ сприймається як жива органічна цілісність. Окрім того, доцільно згадати й теорію «ноосфери» видатного вченого В. Вернадського.

Одним із найважливіших питань постає питання: чи є можливим і, в який спосіб, філософське осмислення релігійної свідомості як релігійного засобу наданості світу, якщо почуття є глибинним джерелом релігії, а теологічні догмати виступають як надбудова (як переклад тексту на іншу мову В. Джеймс)? Ми пропонуємо вирішити проблему дефініції релігії з боку визначення сутності релігійної свідомості. На нашу думку, такий підхід має методологічне обґрунтування у такій науковій парадигмі, яка розглядає онтологію свідомості як невід'ємну і головну частину в теорії матеріального (Ф. Капра (2018), С. Гроф (1978) та ін.). Саме тому не тільки логіко-дискурсивний метод, але й дескриптивний метод філософування в цьому випадку

«не спрацьовує». Текст, на нашу думку, може бути не тільки описуванням, але й певною грою, «ритуальним входженням» до буття. Поняття «несвідомого» дозволяє аналізувати свідомість як поле, в якому перехрещуються певні смисли.

Проблема релігійної свідомості, тією чи іншою мірою, присутня у філософському дискурсі. Вже Д. Юм звернув увагу на значення емоцій в процесі виникнення політеїстичних вірувань. А однією з передумов виникнення релігії є імагінаційні процеси в психіці людини, що й призводить до антропоморфізму. М. Монтень вважав, що чим більше люди нічого не знають про щось, тим більшою є їхня віра в це щось. На думку Т. Гоббса, кожна людина неодноразово відчуває страх у своєму житті й шукає для себе привід, з якого й робить бога. Пошуки Божественного, вважав Т. Гоббс, це – можливість «перенести» власні страхи, відчай, невлаштованість та ін. на іншу, вищу істоту. Для Б. Паскаля релігія повинна знати велич людини, а також її низький рівень, навіть ницість.

Відомий український дослідник С. Кримський у праці «Під сигнатурою Софії» наголошує, що «соціальний та екзистенційний досвід ХХ століття (крах тоталітаризму, засад ієрархізму й державного диктату в усіх сферах суспільного буття) істотно похитнув догмат платонізму про зверхність усього загального над індивідуальним і одиничним. У результаті змінилася і філософська концепція ієрархічності рівнів буття. Якщо раніше вважали неприпустимим зводити вищі рівні організації природи до нижчих або ставити їх на один щабель оцінки, то тепер на підставі синергетики і некласичної термодинаміки відкрито наскрізні, притаманні всім рівням буття, структури самоорганізації» (Кримський 2008, 10). В такий спосіб йдеться про зміну парадигми людського мислення. У межах німецької класичної філософії І. Кант наголошує, що саме релігія відповідає на питання людини про те, чи може вона на щось сподіватися. Г. Гегель аналізував форми релігійної свідомості і вважав, що Бог – це предмет, про який ми маємо уявлення, маємо впевненість, яка висвітлюється у вірі. Г. Гегель вважав, що філософія і релігія є тотожними. Різниця існує лише в тому, що філософія слугує Богові й використовує власний метод, який відрізняється від релігійного. Релігія – це засіб, завдяки якому істина усвідомлюється усіма людьми і в релігію органічно входять уявлення й почуття.

Обговорення

Перша спроба «трансцендування Я», спроба вийти поза межі наявних матеріальних фактів, явищ буття, реалізувати в людині її почуття нескінченності – це релігія (Шрі Ауробіндо). Релігійна установка людини є індивідуалізованою, від самого початку релігійних пошуків й до кінця є ізольованою «solitary» (Г. Олпорт). Для В. Вернадського гіпотетична неминучість божества тільки й тримається завдяки його зв'язку з людиною (вірою). Релігія є однією з перших узагальнюючих спроб людського розуму. Але своє релігійне узагальнення вона одержує у судженні почуття, у відчутті інтенції (К. Юнг) і тому існує та буде існувати в «живому синтезі», а не в раціональному узагальненні. Підтвердженням цьому можуть бути слова В. Вернадського, який вважав себе глибоко

релігійною людиною, а тим часом релігійні одкровення здавалися йому нікчемними порівняно з тим, що переживається під час наукової роботи. Релігія не вища істота, не концепт, чиє ім'я є верховним лише остільки, оскільки він локалізується на найвищому рівні абстракції. Ні, відповідь може надати лише особистий Бог.

Вирушаючи із загального кореня – емоційної матриці, розкривається особливість релігійної свідомості відновлювати (моделювати) «суцільність» почуття, мислення та дії з уповільненням перебігу часу в «сакральному просторі». Простежується онтологічний принцип побудови сакрального простору як пояснювальний для релігійної свідомості. Сакральний простір представлено як самоцінний досвід релігійного сприйняття та дії, що виявляє себе у формі певного висловлювання (релігійні висловлювання розуміються як «стан у наявності» розкриття буття).

У психосоматиці ритуалу та позачасовості метафори здійснюється подолання простору та часу. Також визначається перманентність релігійної свідомості, спрямованої на усунення своєї перманентності за допомогою пролонгування «плато-переживання» (термін А. Маслоу), за рахунок тілесності. Особливості релігійної свідомості розглянуто двояко: з боку визначення її сутності та формування, а також з боку принципу побудови сакрального простору, в межах якого й були поставлені деякі проблеми його кодифікації та здійснено спробу їхнього вирішення. Розгляд сутності релігійної свідомості та її формування призвів до розкриття механізму функціонування релігійної свідомості, який можна сформулювати як онтологічний принцип побудови сакрального простору – як Іншого, з урахуванням емоційної матриці. З другого боку, розглядаючи сам сакральний простір, було визначено, що в ньому представлено самоцінний онтичний досвід релігійного сприйняття та діяння, що виявляє себе в формі висловлювання, в якому подолання простору та часу здійснюється в психосоматиці ритуалу та зовнішності метафори (текст), як результат і джерело «містичної позатілесності» та «містичного прозріння», і в якому релігійна свідомість знаходить себе такою, що балансує на межі імпліцитно-експліцитної реальності. Онтологічний принцип побудови сакрального простору на основі емоційної матриці показує, що «механізм» функціонування релігійної свідомості реалізує себе в процесі руху сил тяжіння й відштовхування, освоєння та засвоєння, що закріплюється в символіці смерті та воскресіння. Тобто йдеться про ситуацію, яка повторюється у просторі ритуалу і фіксується у позачасовості метафори, де адепт знаходить себе як надпросторовий та надчасовий діяч, що організує безпосереднє почуття (інтуїцію) нескінченного та вічного (плато-переживання). Почуття сприймається як пасивна (інтуїція) і активна (відчувальна інтенція) апперцепція цінності. Рафіноване почуття отримує свою самість у «судженні почуття». Симетрія «смерті-відродження» визначається вихідним попаданням адепта в імпліцитну реальність (смирненність, зосередженість) для того, щоб через збудження здійснити перехід у принципово інший просторовий стан. Просторовий стан розглядається як

знаходження в імпліцитно-експліцитній реальності як одне в іншому на основі матричного принципу, визначеного як вирощування дочірньої системи на матричній, із уповільненням перебігу часу в останній та збільшенням швидкості дозрівання у першій.

Висновки

Ми проаналізували релігійну свідомість, як з боку визначення її сутності та формування, а також з боку принципу побудови сакрального простору. Також були поставлені деякі проблеми його кодифікації та здійснено спробу їхнього вирішення. Розгляд сутності релігійної свідомості та її формування призвів до розкриття «механізму» функціонування релігійної свідомості, який можна сформулювати як онтологічний принцип побудови сакрального простору – як «Іншого», з урахуванням емоційної матриці. З іншого боку, розглядаючи сам сакральний простір, було визначено, що в ньому репрезентовано самоцінний онтичний досвід релігійного сприйняття та діяння, що виявляє себе у вигляді висловлювання, в якому подолання простору та часу здійснюється в психосоматиці ритуалу та зовнішності метафори (текст), як результат і джерело «містичної позатілесності» та «містичного прозріння», і в якому релігійна свідомість знаходить себе такою, що балансує на межі імпліцитно-експліцитної реальності.

Самоцінність онтичного досвіду сприйняття та дії показує, що акт релігійного сприйняття сам по собі має здатність трансформувати профанний простір у сакральний, тобто змінювати експліцитний простір, впливаючи на його матрицю (через простір ритуалу, або психотехніку, принцип синхроністичності). Тим самим, релігійна свідомість може розумітися як акт присутності у просторі буття, тобто як просторове поле, в якому свідомість змінюється на основі емоційної матриці. Точніше, рафінованого почуття, у безпосередній інтенції якого як інтуїції здійснюється самоцінність та пов'язаність свідомості у буття цілого. Тобто постулюється самоцінність свідомості, що актуалізує безпосередню інтенцію неявного порядку.

Отже, ми можемо говорити про те, що релігійна свідомість суть статут буття, що конститується інтенцією споглядання-через-переживання, психосоматично та аксіологічно. І оскільки релігійна свідомість є завжди мінливою, потенційною, і набуває своєї актуальності тільки в психосоматиці розуміння висловлювання позачасової (сучасної) і позапросторової (старої як світ), трансраціональної у своїй незбагненності «релігійної істини», то нам видається, що ми тільки поставили проблему конкретного позаконцептуального функціонування релігійності як з боку її смислів, так і з боку її дій, яка все ще чекає більш детального та глибокого розгляду, з огляду на методологію сучасної наукової парадигми.

Список літератури

1. Capra F., Luisi P.L. 2018. The Systems View of Life: A Unifying Vision. N.Y. P. 35-82.
2. Der Begriff Der Eigentumlichkeit Oder Individualitat Bei Schleiermacher 2018. (German Edition)& 34. 185 p.
3. Freud S. 2017. Introductory Lectures of Psychoanalysis (PFL 1) Sigmund Freud. P. 501-502.
4. Grof S. 1978. *Realms of the Human Unconscious*. N.Y., Dutton. 324 p.
5. Дротянко Л. Г. Трансформація людської природи в контексті системи «людина-природа». *Вісник Національного*

авіаційного університету. Серія.: Філософія. Культурологія. № 1 (35). 2022. С. 5-10. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.35.16528>

6. Кримський С. Б. *Під сигнатурою Софії*. 2008. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 367 с.

References

1. Capra, Fritjof, and Pier L. Luisi. 2018. *The Systems View of Life: A Unifying Vision*, 35–82. N.Y.: Cambridge University Press.
 2. Frohe, August. 2018. *Der Begriff Der Eigentumlichkeit Oder Individualitat Bei Schleiermacher [The concept of peculiarity or individuality in Schleiermacher]*. Forgotten Books.
 3. Freud, Sigmund. 2017. *Introductory Lectures of Psychoanalysis*, 501–502. Independently Published.

L. Konotop

PHILOSOPHICAL BASIS OF THE ANALYSIS OF RELIGIOUS CONSCIOUSNESS

Introduction. The article is devoted to the philosophical study of religious consciousness and religiosity, the specifics of its formation, and the role of religious consciousness as a variable value in sociocultural processes. **The aim** of the research study aims to study the formation process of religiosity and religious consciousness, as well as their essential characteristics in modern Ukrainian sociocultural space. The goal is achieved through several tasks, such as uncovering the fundamental nature and structural properties of religion and their importance in Orthodoxy; examining the perspective on religion and religious mindset in the works of influential thinkers like T. Hobbs, I. Kant, H. Hegel, V. Vernadskyi, and others. **Research methods.** The research was conducted based on several principles. The study used historical and comparative methods to identify the theoretical and methodological basis of the research. The comparative method, analysis, and synthesis, as well as the method of structural analysis, were used to establish the peculiarities of religious relationships and their functioning throughout the historical movement of humanity. To achieve a complete understanding of the concept of "religiosity", descriptive and inductive methods were applied. Additionally, ideographic and hermeneutics methods were used along with the dialectical method. A systems approach was followed to analyze the essence of modern Ukrainian society and its interaction with other civilizations. **Research results.** During the modern period, there have been significant changes in the meanings and contents of religious consciousness. The search for opportunities to transcend the self and overcome the boundaries between the material and spiritual worlds is at the core of modernity, as well as to create a unified "picture of the world". **Discussion.** It is important to note that every religious tradition represents and translates a specific type of inner essence of an individual. In the Orthodox tradition, the ontological reality and fundamental uniqueness of a person's existential situation are confirmed, which is associated with the recognition and awareness of the God-man. In this way, the definition of the essence of religion appears as the definition of the essence of religiosity. **Conclusions.** Religious consciousness can be understood as an act of presence in the space of being, that is, as a spatial field in which consciousness changes itself based on the emotional matrix. More precisely, the refined feeling in the immediate intention of which, as intuition, the self-worth and connectedness of consciousness in the being of the whole is realized. That is, the self-worth of consciousness is postulated, which actualizes the immediate intention of an implicit order.

Keywords: *man, religious consciousness, religion, image of the world, traditions, emotions, experiences, intentionality, transcending.*

4. Grof, Stanislav. 1978. *Realms of the Human Unconscious*. N.Y., Dutton.

5. Drotianko, Liubov. 2022. "Transformatsiia liudskoi pryrody v konteksti systemy "liudyna-pryroda" ["Transformation of human nature in the context of the man-nature system"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (35): 5–10. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.35.16528>

6. Krymskyi, Serhii. 2008. *Pid syhnaturoiu Sofii [Under the signature of Sofia]*. Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia.

УДК 11/14 (045)

С.В. Сияков

ПОСТМЕТАФІЗИКА В СКЛАДІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Державний податковий університет
 ORCID ID: 0000-0002-3708-9737

Анотація. У статті розглядається концепція постнаукової метафізики, аналізується у філософсько-гносеологічному аспекті проблема відповідності пізнавальних засобів дослідження метафізичної за своєю природою гуманітарної реальності. Обґрунтовується необхідність подальшого подолання сциєнтизму та натуралізму у соціальних та гуманітарних науках. Для цього досліджуються особливості соціально-гуманітарного пізнання, специфіка та нефізичність його об'єктів, а також взаємозв'язки гуманітарної науки з метафізичним мисленням. Робиться спроба на основі концепції постнаукової метафізики як теоретико-методологічної бази соціальних та гуманітарних наук обговорити перспективи адекватного вирішення проблеми.

Ключові слова: постметафізика, соціально-гуманітарний світ, трансцендентне, метафізичне мислення, рефлексивна філософія, методологія постнаукової метафізики.

Вступ

Протягом усієї історії культури та цивілізації соціально-гуманітарне знання та метафізична думка існували разом, були нерозривно пов'язані, рухалися в одному напрямку та мали єдині пізнавальні завдання. Обидві прагнули проникнути у сутність суспільного буття, зрозуміти причинні зв'язки, закономірності, розкрити соціальну необхідність. Там, де можна було пізнати суспільні події та процеси за допомогою

соціальних обставин та причин, соціальна наука вибудовувала необхідні для цього пояснення. Але, як тільки виявлялися прогалини в причинному ланцюгу подій, як тільки розум ставав не в змозі відкрити необхідні взаємозв'язки в рамках огляду соціального горизонту, на допомогу приходило метафізичне мислення, метафізичний інструментарій з його понятійним апаратом.